

вання, аналізу і контролю, тобто виступати важливим засобом ефективного управління.

Література:

1. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. / Науч. ред. авт. предисл. Л.И.Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519с.
2. Пушкар М.С., Розробка систем обліку. / М.С.Пушкар – Тернопіль, Карт-Бланш, 2003. – 198с.
3. Ситник В.Ф. та ін. Основи інформаційних систем: Навч. посібник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. / В.Ф. Ситник, Т.А. Писаревська, Н.В. Єрміна, О.С.Краєва; За ред. В.Ф. Ситника. – К.: КНЕУ, 2009. – 420с.

*Світлана Романів, к.е.н., доцент
Ростислав Романів, к.е.н., доцент
Тернопільський національний економічний університет
м.Тернопіль, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ НЕСПРОМОЖНОСТІ (БАНКРУТСТВА) СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ

Вкрай низька ефективність функціонування економічних систем, заснованих на здебільшого ірраціональних засадах, задекларованою метою існування яких є найбільш людинолюбні теоретизування, зрозуміла сьогодні практично усім.

Слід зазначити, що термін “банкрутство” походить від італійських слів “banko” — ослін і “rotto” — ламати. Його виникнення пов’язане з традицією ламати або перекидати стіл, за яким сидів міняйло, що став неспроможним. Сьогодні це поняття набуває дещо іншого змісту, хоча й досі щодо його трактування немає єдності серед вітчизняних дослідників. Основна суперечність полягає у тому, що окремі автори ототожнюють банкрутство із неплатоспроможністю, хоч остання, на наш погляд, є лише однією з ознак погіршення фінансового стану і може носити тимчасовий характер, при цьому необов’язково означатиме в кінцевому рахунку ліквідацію підприємства-боржника. Крім того, не всі автори наголошують на необхідності визнання боржника банкрутом у законодавчому порядку. Ми вважаємо юридичний аспект невід’ємною складовою цього поняття, оскільки реструктуризація підприємств неможлива без існування правового забезпечення фінансового механізму.

Банкрутство – це визнана судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність шляхом реабілітаційних процедур і погасити

встановлені грошові вимоги кредиторів через їхню неоплатність. На практиці виділяють наступні види банкрутства підприємств:

1) реальне банкрутство характеризує нездатність підприємства відновити в наступному періоді свою фінансову стабільність та платоспроможність внаслідок реальних втрат використовуваного капіталу;

2) технічне банкрутство характеризує стан неплатоспроможності підприємства, зумовлений значним простроченням його дебіторської заборгованості. При цьому розмір останньої перевищує розмір кредиторської заборгованості, а сума його активів значно перевищує обсяг його фінансових зобов'язань;

3) навмисне банкрутство характеризує навмисне створення (або збільшення) керівником або власником підприємства його неплатоспроможності; нанесення ними економічного збитку підприємству в особистих інтересах або в інтересах інших осіб; свідоме некомпетентне фінансове управління;

4) фіктивне банкрутство характеризує завідомо хибне оголошення підприємством про свою неплатоспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання у них відстрочки (розстрочки) для виконання своїх кредитних зобов'язань або прощення певної частини кредиторської заборгованості.

Не дивлячись на різноманітність підходів до формування законодавства про неспроможність, діючі сьогодні у різних країнах світу системи банкрутства традиційно поділяють на дві умовні категорії: “прокредиторське” законодавство і “продебіторське” (або “проборжницьке”) законодавство.

Головним критерієм такого поділу є домінування інтересів кредитора або боржника в системі законодавства про неспроможність, іншими словами – чи надається в законодавстві про банкрутство перевага захисту інтересів кредиторів, чи збереженню боржника як суб'єкта господарювання.

Слід наголосити на тому, що “прокредиторське” чи “продебіторське” законодавство про неспроможність (банкрутство) в чистому, так би мовити, рафінованому вигляді практично не зустрічається. Більш ефективними і гнучкими виявляються комбіновані моделі “нейтрального” законодавства про банкрутство, яке є своєрідною “золотою серединою” між двома крайніми точками зору на цю проблему. В той же час у деяких виданнях правничого характеру зустрічається більш диференційована градація спрямованості законодавства про банкрутство, до якої вводяться, окрім полярних градацій, ще і “помірно прокредиторське” та “помірно продебіторське” законодавство. Останній підхід дозволяє більш точно визначити належність конкретних правових систем законодавства про банкрутство до тієї чи іншої спрямованості.

Максимально узагальнивши картину розбіжностей у поглядах на механізм організації системи стимулюючих та стримуючих (стабілізуючих) зв'язків в економіці, вчені помітили, що вони зумовлені перш за все відмінностями у механізмах, які переважно використовуються економіками цих країн для залучення капіталу до господарського обороту. Так, на їх погляд, економічна традиція фінансування господарського обороту США історично сформувалася з переважанням ринкового фінансування економічного розвитку через залучення коштів широкого загалу інвесторів шляхом продажу цінних паперів – акцій, облігацій тощо. В економіці США роль традиційних боргових зобов'язань у формуванні обігового капіталу підприємства, наприклад, за допомогою банківських позик, відносно незначна. Іншими словами, залучення основного капіталу до економіки відбувається через придбання акцій підприємств великою кількістю дрібних акціонерів. Зобов'язання підприємства перед такими інвесторами зводяться, по суті, лише до виплати певної частки з доходу підприємства. Другою характерною особливістю такого механізму поповнення обігового капіталу підприємства є принципово незначна різниця в обсязі здійсненої інвестиції та очікуваної від неї вигоди (дивіденду).

Це означає, що фінансова неспроможність підприємства, основний капітал якого сформовано за рахунок продажу акцій, не потягне за собою руйнівних наслідків для економічного середовища – кошти, отримані від акціонерів, повертати не потрібно, частка фінансового (товарного) кредиту у загальному обсязі обігового капіталу не має визначального характеру (а це, в свою чергу, не спровокує ланцюгову реакцію неспроможності контрагентів). Втрати кожного окремо взятого акціонера не такі вже і значні, що не зменшить його майбутню інвестиційну активність і не перешкодить подальшому притоку вільних капіталів у господарський обіг.

Результатом такого економічного механізму є дія “продебіторської” системи банкрутства у США, яка дозволяє боржнику, що опинився у скрутному фінансовому становищі, звільнитися від боргів. При цьому кредитори за американським законодавством змушені йти на поступки і підлаштовуватись до умов, які пропонує суд з метою відновлення платоспроможності боржника. Багато хто з експертів вважає, що американський кредитор із задоволенням підпише мирову угоду з боржником, згідно з якою він отримає відшкодування хоча б п'ятої частки боргу, оскільки в ході пришвидшеної ліквідації банкрута кредитори одержать набагато менше, або і взагалі – нічого. Така концепція законодавства в певній мірі також сприяє тому, що у США переважна кількість справ про банкрутство порушується за заявами боржників.

Інша ситуація склалась у країнах Європи (за винятком Франції, ідеологія законодавства про банкрутство якої близька до американської). На відміну від американської моделі механізму фінансування економіки, пре-

валююча роль фінансового донора підприємства належить банкам та контрагентам підприємства, тобто обіговий капітал суб'єктів підприємницької діяльності формується переважно за рахунок боргових зобов'язань. Для функціонування економіки цих країн характерною ознакою є досить незначна частка населення та інституціональних інвесторів, що представляють його інтереси в акціонерних капіталах. Значна кількість корпоративних прав зібрана у великі за обсягом (нерідко – блокуючі чи контрольні) пакети, що зумовлює знерухомлення, вилучення їх з обігу на фондовому ринку. Забезпечення притоку капіталу до підприємств у таких умовах можливо досягти лише за рахунок використання того чи іншого виду боргових зобов'язань, наприклад, через фінансове або товарне кредитування підприємства.

До речі, до цього ж різновиду економічних систем відносять країни з так званими “перехідними” економіками. Власність, точніше акціонерний капітал, там максимально сконцентровані. В Угорщині, Польщі та Чехії більше 90% компаній мають контролюючих власників. Для пострадянських країн цей показник коливається в діапазоні від 46 до 70%. Як наслідок цього – більше половини акціонерних капіталів зібрані у великі чи контрольні пакети і знерухомлені, а на малому за обсягом та неліквідному ринку цінних паперів обертається лише незначна кількість акціонерних капіталів. Населення відокремлене від організованих ринків акцій, маса внутрішніх боргових зобов'язань в декілька разів перевищує капіталізацію ринку акцій.

Таким чином, для країн з економікою другої групи основним рушієм розвитку підприємства можуть виступати тільки боргові зобов'язання того чи іншого виду. При цьому слід мати на увазі, що суми запозичень щонайменше в десятки разів перевищують суми можливого прибутку від їх розміщення, що робить для кредитора таку операцію значно ризикованішою за операцію з придбання акціонером акцій підприємства.

З цього випливає, що при борговому способі фінансування підприємств суспільний інтерес у пожвавленні інвестиційних процесів в економіці зумовлює необхідність забезпечення дієвих гарантій для кредитора, не надто переймаючись інтересами боржника. За таких обставин видається цілком природним, що ґрунтуючись на суспільному інтересі, державна влада формує законодавство про неспроможність з відчутним ухилом саме на користь кредитора. Тому в Європі (за винятком Франції) традиційно застосовується “прокредиторська” система банкрутства, пріоритетною метою здійснення якої є якомога повніше забезпечення інтересів кредиторів, у той час як майбутнім боржника піклуються тільки в тій мірі, в якій воно може вплинути на повноту задоволення вимог кредиторів. Головним у цій системі є забезпечення жорсткого контролю за зберіганням активів боржника та їх ефективною ліквідацією.

Якісні ознаки національного варіанту інституту неспроможності у вирішальній мірі визначають ступінь дієвості та результативності господарського механізму, тобто системи форм, методів і важелів використання об'єктивних економічних законів (вартості, попиту та пропозиції, конкуренції і грошового обігу), за допомогою яких здійснюється ефективний перерозподіл ресурсів. У структурі господарського механізму ринкова організація забезпечує саморегуляцію усієї економічної системи країни. Однією з унікальних властивостей ринкового механізму саморегуляції є його здатність економічними важелями звільнитись від збиткових агентів господарювання, тобто власників, що нераціонально використовують належні їм ресурси, і, відповідно, програють конкурентам.

Проте економічна поразка господарюючих агентів на ринку, результатом якої є їх неплатоспроможність, ще не означає правового усунення їх з ринку. У ринковій економіці інститут неспроможності відіграє роль інструменту для юридичного визнання та оформлення результатів конкурентного суперництва товаровиробників, що необхідно, в першу чергу, для задоволення вимог кредиторів, тобто контрагентів неконкурентоспроможного товаровиробника. Отже, даний інститут не лише забезпечує раціональний перерозподіл ресурсів, а й створює стимули для ефективного господарювання шляхом загрози втрати наявних активів.

Наукові спостереження виявили чітку залежність між ступенем ефективності національної моделі інституту неспроможності та динамікою і прогресивною структуризацією усієї економічної системи країни. Ця залежність проявляється через послідовний зв'язок детермінантних факторів за схемою: якість національної моделі законодавства про неспроможність-рівень конкурентоспроможності національних операторів на транснаціональних ринках товарів та послуг-макроекономічні показники національного виробництва. Отже, інститут неспроможності опосередковано виступає рушійною силою економіки. Ступінь ефективності його інструментарію зумовлює поряд з іншими важелями державного регулювання нерівномірність економічного розвитку окремих країн.

В Україні частим явищем є розрив між результатами конкурентного суперництва та їх правовим оформленням за допомогою інструментарію інституту неспроможності. Цей розрив означає, що національний варіант інституту неспроможності незадовільно виконує свою функцію щодо раціонального перерозподілу ресурсів на користь ефективно господарюючого агента. Недоліки і вади правового інституту, що зумовлюють його неадекватність економічним реаліям, можуть бути викликані як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами.

Соціально-правові реалії сучасної України свідчать про значні труднощі у формуванні дійсно відкритого конкурентного середовища, що є запорукою ефективного економічного розподілу ресурсів. Вони у значній

мірі викликані деформацією і штучним звуженням ролі інституту неспроможності в економічному вимірі, що, у свою чергу, призводить до зникнення рушійних сил ринкової економіки. В українському суспільстві існують потужні сили незацікавлені у формуванні ефективного механізму інституту неспроможності. Незважаючи на усі перешкоди, інститут неспроможності продовжує об'єктивно виконувати функцію інструменту структурної перебудови економіки, за допомогою якого поліпшується якість підприємницького масиву, оздоровлюються канали циркуляції фінансових потоків та відбуваються прогресивні макроекономічні зрушення. Проте в Україні реалізація цієї функції буде можливою лише за умови здійснення кардинальних інституційних перетворень, які мають зруйнувати або хоча б істотно послабити позиції кланової олігархії.

*Олена Руденко, к.е.н., доцент
Криворізький економічний інститут
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана»
м. Кривий Ріг, Україна*

ОБЛІК ВІДХОДІВ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНИМ ВИКОРИСТАННЯМ МІНЕРАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

До основних економічних та екологічних проблем сучасності належить тенденція зростання обсягу промислових відходів. Серед джерел утворення багатотонних промислових відходів в Україні – гірничо-збагачувальні підприємства Кривбасу. Технологія їх виробничої діяльності пов'язана з утворенням відходів видобутку та збагачення руди. Великі обсяги їх утворення та нагромадження зумовили загострення економічних, екологічних, соціальних та стратегічних проблем: нераціональне використання мінеральної сировини, скорочення площ родючих земель, порушення природного режиму водотоків, запилення повітряного басейну шкідливими для життя людини сполуками важких металів.

Наведені дані свідчать про необхідність вирішення завдань управління гірничо-збагачувальними підприємствами, орієнтованих на комплексну переробку мінеральних ресурсів. У загальну проблематику комплексного використання мінеральної сировини необхідно включати завдання використання відходів виробництва. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба в пошуку ефективних напрямів запровадження новітніх виробничих технологій. Розв'язання проблеми відходів у системі еколого-